

Onder Csaba

Szabó Magda Kölcséyt olvas. Megjegyzések Szabó Magda filológusi ars poeticájához

„Minden esszémet szeretem, de a kedvencem *A csekei monológ*.”
Szabó Magda

Szabó Magda elsősorban íróként közismert és népszerű: irodalomtörténeti, filológusi munkássága, tanulmányai és esszéi regényeihez képest kevesebb figyelmet kaptak az eddigi recepcióban. Holott, ahogyan Kabdebó Lóránt fogalmaz, Szabó Magda a szépirodalom mellett az irodalomtörténet-írás műfajában is maradandót alkotott, „lélektani, pszicholingvisztikai” olvasatainak jelentősége elsősorban abban ragadható meg, hogy vizsgálatának alanyait „kiszabadítja” a kanonikus értelmezésekből.¹ Szabó Magda életében megjelent három, esszét és tanulmányokat tartalmazó kötete,² illetve a Vörösmarty-monográfiája³ arról mindenképpen tanúskodik, hogy az életműben komoly szerepet játszik az irodalom, és tegyük hozzá: elsősorban a magyar irodalom történetével való foglalkozás. Hogy ennek milyen és mekkora hatása és jelentősége volt vagy van, nos, ennek áttekintésére, felmérésére, az irodalomtörténeti munkásság recepciójának vizsgálatára – így Kabdebó Lóránt véleményének megítélésére – sem vállalkozom. A következőkben csupán az 1999-ben megjelent, esszét, tanulmányokat tartalmazó negyedik, és egyben utolsó⁴ kötetével, annak is csak

¹ „A lepke logikája címmel foglalta kötetbe azt a tanulmányorozatot, amely kiszabadítja Vörösmarty költői világát mind a nép-nemzeti konzervatív, mind a marxista szociológizáló értelmezésből. Babits és Szerb Antal Vörösmarty poétikáját és filozófiáját a modernség horizontján magyarázta, de egyfajta lélektani, pszicholingvisztikai felszabadítása ennek a költészetnek mindmáig váratott magára. Szabó Magda nem a nemzeti költőt és nem a társadalmi igazság bajnokát kérdőjelezi meg – mást tesz: a költőt kiszabadítja abból a szerepből, amelyet kortársai rákényszerítettek, utókora pedig így-úgy szentesített.” Kabdebó Lóránt: Szabó Magda, az író és irodalomtörténész, *Irodalomtörténet*, 1997/3. http://dia.pool.pim.hu/xhtml/_szakirodalom/szabo_m_kabdebo_szabo_magda_az_iro_es_irodalomtortenesz.xhtml?_ga=1.246091266.780551192.1504604623 (Letöltve: 2018. 07. 20.)

² Szabó Magda: *Kívül a körön*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980.; Szabó Magda: *A félistenek szomorúsága*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1992.; Szabó Magda: *A csekei monológ*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1999.

³ Szabó Magda: *A lepke logikája*. Budapest, Argumentum, 1996.

⁴ Ha nem számítjuk ide a *Merszi, Moszjő*. Publicisztikai írások. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2000. című kötetét.

egyetlen, habár címadó szövegével, *A csekei monológ*gal szeretnék foglalkozni. Két dolog miatt teszem ezt. Az első egyszerűen csak annyi, hogy elmondása szerint Szabó Magda ezt tekintette a „kedvencének”. A másik pedig az, hogy abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy Szabó Magda afféle használati utasítást adott *A csekei monológ*hoz: a kötethez írt fülszövege *irodalomtörténetési ars poeticának* is tekinthető, amely nemcsak a monológ olvasásába nyújt bevezetést, de bepillantást enged „értelmezői műhelyébe” is.⁵ Különlegességét az adja ennek a rövid, önállóan fel nem lelhető kis kommentárnak, hogy a mintaszerzői stratégia részeként reflektálttá teszi összetett elbeszélői szerepeit: a fülszövegben ugyanis a bölcész, a filológus, az *irodalomtörténész* mellett az író Szabó Magda is megszólal, együtt, egyszerre működtetve ezeket. Előfeltevésként tekintünk tehát úgy a fülszövegre, mint a szöveghez kapcsolt használati utasításra – amolyan olvasási ajánlasként (amit aztán vagy megfogadunk, vagy nem stb.).

Szabó Magda saját szándékait illetően, hogy miért is írt irodalomtörténeti esszét, világosan fogalmaz: „a hajdani vers vagy alkotó friss elemzése [...] – gondos vizsgálata annak érdekében történt, írja –, hátha más írói arckép fordul korunk felé”. A bölcész, a filológus, a tanár, az irodalomtörténész pozíciójából megszólaló, ennek megfelelő műfajokat és megszólalási módokat választó Szabó Magda kinyilvánított célja a klasszikusok elemző újraolvasása, „a sztereotippá mitizált iskolai anyag” újra olvashatóvá tétele a kortárs olvasó számára. Mindez lényegében egybecseng Kabdebó Lóránt meglátásával: Szabó Magda „kiszabadítani” igyekszik kedvenceit a „klasszikussá dermedéséből”.⁶ A fülszöveg kijelentései alapján a továbbiakban néhány megjegyzést szeretnék fűzni Szabó Magda irodalomtörténeti, filológusi karakteréhez, motivációihoz és előfeltevéseihez, tudományos szocializációjához, és persze magához az említett címadó íráshoz, mint a Szabó Magda-féle értelmező-újraíró írói-filológusi tevékenység sajátos esetéhez.

Kezdjük mindjárt azzal a megállapítással, hogy a fülszöveg három lényeges kijelentést és két intenciót (azaz bizonyos szándékokat, célokat) tartalmaz. Ezek a következők:

1. az író másképpen olvas, mint az olvasó – hiszen ő maga is alkotó
2. egy-egy mű belső üzenetének feltárása – nyomozómunka, a szöveg értelmezése

⁵ Szabó Magda: [Fülszöveg] *A csekei monológ* című kötethez. Teljes szövegét lásd a Függelékben.

⁶ Italo Calvino: Miért olvassuk a klasszikusokat? Ford. Szénási Ferenc. *Holmi*, 1994/ 9. 1290–1294.

3. az egyetem irodalomtörténésznek nevelt, lelkes filozofnak – csak úgy állítottam fel a megszokottól eltérő tételt, ha filológiai tekintetben is tudtam állításomat igazolni
4. ha van az írónak irodalmi szerelmi élete, az elemzéseiből kiderül
5. megpróbáltam rekonstruálni, mi járhatott az eszében [Kölcseynek] a halott Berzsenyi akadémiai búcsúztatása idején – a szöveget ő írta, de más olvasta fel, ő nem mozdult el akkor már Csekéről, ahol lakott

Ezek alapján a következő kérdések fogalmazódnak meg, némiképp differenciálva is a tanulmány főcímét (Szabó Magda Kölcseyt olvas): 1. Hogyan olvas (másképpen) az író (Szabó Magda)? 2. Hogyan olvas a (lelkes) filológus (Szabó Magda)? 3. Van-e szerelmi élete (amolyan irodalmi) az író Szabó Magdának? 4. Ki olvassa Kölcseyt? Hogyan lehet rekonstruálni (újra-alkotni) olyasvalamit, ami lehet, nem is létezett? (Nyilván ez a leginkább problémás.)

Hogyan olvas egy író?

„Az író másképpen olvas, mint az olvasó [...] hiszen ő maga is alkotó.”

Olvashat-e egy író másképpen mint egy nem író olvasó? Szabó Magda szerint igen, és ebben nincs semmi meglepő, mivel az író maga is rendelkezik az írás tapasztalatával, „mögé lát” az olvasott szövegnek, „szakmabeliként” tudja, mi, miért és hogyan történik egy szövegben: „tudja, hogyan jött létre a kezében tartott mű, nemcsak a szöveg színét érti meg, a visszaját is, a motívumokat s azok megvalósítását”. Tegyük hangsúlyossá azért ebben a kijelentésben azt, hogy az író nem jobban vagy rosszabbul, hanem *másképpen* olvas.⁷ De tudjuk-e valahogyan definiálni ezt az írói másképpen olvasást?

Kétségtelen, hogy mindig érdekes és tanulságos, amikor egy szakmabeli egy másik szakmabeli munkájáról beszél. Egyik kedvenc tematikus tévés sorozatom az *Autókereskedők* (Wheeler Dealers). Ebben a műsorban a profi szerelők, Mike és Edd régi, használt autókat vásárolnak, szakszerűen és izlésesen felújítják azokat, majd némi profittal eladják boldog laikusoknak. Mivel magam nem értek az autókhoz, és rettegek attól, ha a sajátomban bármi is meghibásodik, csodálattal figyelem a műsor szakmabeli, szakértő szerelőit, ahogyan egyszerű megoldásokkal végzetesnek tűnő problémákat oldanak meg. Egyszer megkérdeztem

⁷ Legeza Ilona némiképp ennek félreértésével indítja könyvismertetését, miszerint egy író nem szorul „tudományos mankókra”, vö. Legeza Ilona: *A csekei monológ*. <http://legeza.oszk.hu/sendpage.php?rec=li2797> (Letöltve: 2018. 07. 20.)

erről egy profi autószerelő ismerősömet, mi a véleménye a műsorról, de csak legyintett.

Kétségtelenül többen vannak azok a laikus olvasók, akik nem rendelkeznek gyakorlati tapasztalatokkal, sohasem írtak még regényt például, vagy mint jómagamnak, fogalmuk sincs a karburátor funkciójáról, annak szét- vagy összeszereléséről. A fülszövegben Szabó Magda saját olvasásáról, az olvasásról, mint tevékenységről, annak funkciójáról és módjáról ezt írja:

Egész életemben olvastam, a könyv volt betegség idején az orvosság, az üldöztetéskor, irodalompolitikai hajótörésben mentőcsolnak, a béke ritka óráiban gyönyörűség. Minden érdekelt, ami betű, hogyne érdekelt volna egy-egy mű belső üzenetének feltárása, a nyomozómunka, amelyet a szerző megkérdezése nélkül pusztán az elébe került szöveg értelmezésével meg kell találnia.

Eme kijelentésben egyrészt az olvasó ember (Homo Legens) ama archetípusára ismerhetünk, aki számára az olvasás elsősorban terápia (megóv és életet nyújt). Az említett „nyomozómunka” alapján másrészt egy olyan olvasót és olvasásmódot is felismerhetünk, amely az olvasásra mint *hermeneutikai megértésre* vonatkozik. A szövegben elrejtett értelem megtalálására irányuló hermeneutikai tevékenység az „üzenet” feltárására a „szerző megkérdezése”, azaz a szerzői életrajz bevonása nélkül, pusztán a szövegre hagyatkozó, szövegértelmező olvasást jelenti. A végső soron laikus olvasó (mint a szöveg használója) mellett megjelenik tehát a professzionális olvasó (mint aki reflektál is a szövegre) egyik archetípusa is, akinek az olvasás lényegében egyfajta „munka” is, amely olvasatot, értelmezést eredményez. Kérdés, hogy az írói másképpen olvasás a laikus olvasók mellett miképpen vonatkozik a professzionális olvasókra? A kidolgozott olvasatokat (értelmezések) jellemzően a professzionális olvasók (a kritikus, a filológus, az irodalomtörténész stb.) hozzák létre, jellemző műfajuk a tanulmány, mint az interpretáció, vagyis az olvasás és az olvasat megtestesülése. Egy író is lehet professzionális olvasó, mint bárki más, de kidolgozott olvasatainak csakúgy ki kell állniuk a tudományos közösség megítélését, megfelelően a szabályoknak, a tudományos diskurzusok elvárásainak, mint bárki más esetében. *A csekei monológ* pro forma aligha illeszthető be a professzionális olvasatok kanonikus műfajai közé.

Az olvasást tekinthetjük ugyanakkor egyfajta alkotó újraírásnak – *dekonstrukciós gyakorlatnak* is. Ez esetben az írott értelmezést átírásként, beleírászként látjuk, a létrejött szöveget pedig valamiféle parafrázisnak. Az írói másképpen olvasás mint kidolgozott olvasat leginkább talán ebben az alkotó újraírásban

ragadható meg. Szabó Magda írását *esszének* nevezi, amely műfaj a maga tág határai közé az alkotó újraírást is képes befogadni. *A csekei monológ* a professzionális olvasat létrehozásakor irodalmi eszközöket alkalmazva (monológ) parafrázeálja a Kölcsey-Berzsenyi ügyet, egyfajta újraírást hajtva végre.

Egyszerű volna azt mondanunk, hogy *A csekei monológ* az írott, de el nem mondott Kölcsey-émlékbeszéd parafrázisa ('másképpen mondása') azáltal, hogy az emlékbeszéddel egy időpillanatban egy másik beszéd is van, de itt másról van szó. A monológ nem másképpen mondja ugyanazt, nem ugyanarról beszél másképpen, hanem mást és másképpen mond. Az egyidejű két beszéd az elmondható és az el nem mondható különbségét is figurálja, miközben mindkettő elmondódik, mindkettő igaz, egymással nem helyettesíthetők. Szabó Magda parafrázisa lényegében (mint az újraírásban testet öltő értelmező olvasás) egy parafrázist (émlékbeszéd) parafrázeál (a monológot). Az íróként való olvasás komparatív jellegű tapasztalaton nyugszik, mássága egy dekonstrukciós gyakorlatban, a hermeneutikai belátások posztmodern írói megfelelőjében, a kettős parafrázisban (Paul de Man) mint az újraalkotásban/újraírásban ragadható meg. Ez nyit utat a dekonstruálódó írás-olvasásnak, ami szerint viszont csak olvasások / félreolvasások / nemolvasások lehetségesek, amint azt a Kölcsey emlékbeszédét felolvasó Helmeczi Mihály esete is mutatja:

Helmeczi érzelmes lesz, nyilván reszkető kézzel lapoz majd és játszik a hangjával [...]. Vajon hol tart, melyik soromnál? Természettől fogva teatrális, ezt sose szerettem, ő annál inkább. Ha illenék, rózsából füzért tenne a fejére, cipruságot lengetne, s dalolgatna: gyász, gyász, gyász. Helmeczi ilyen, a bánattól fulladozni fog, nem érti, minél merevebb és fagyosabb, mint szónok, annál forróbb lesz a közönsége. Az én szövegemet olvassa, nem lehet oka lámpalázra.

Szabó Magda, a filológus

„Az egyetem irodalomtörténésznek nevelt, lelkes filozofnak. [...] csak úgy állítottam fel a megszokottól eltérő tételt az irodalmi értékelések között, ha filológiai tekintetben is tudtam állításomat igazolni.”

Szabó Magda 1935 és 1940 között tanult a debreceni Tisza István Tudományegyetemen, magyar-latin (klasszika-filológia) szakon végzett. Klasszika-filológiából írt *A római szépségápolás* című szakdolgozatát doktori értekezésésként is megvédte. Témavezetője *Darkó Jenő* volt, a bírálók dr. Varga László megbízott szakelőadó és dr. Csúry Bálint nyugalmazott rendes egyetemi tanár voltak.

Disszertációja 1940-ben önálló kiadványként nyomtatásban is megjelent, az ekkor elhunyt témavezető Darkó Jenő (1880–1940) emlékének ajánlva.⁸

Eme teljesítmény megítéléséhez jó tudni azt, hogy a debreceni egyetemen 1914 és 1949 között összesen 3403 bölcsész dolgozat született: 143 pályamű, 2750 tanári szakdolgozat és 510 doktori értekezés. Ez utóbbiból 46 volt művészeti témájú, a doktori értekezések mindössze 1%-a. Latin nyelv és irodalomból 4 darab tanári szakdolgozat készült, magyar irodalomból hetet írtak ez időszakban – a bíráló tanár minden esetben Pap Károly volt. A latin nyelv és irodalom tárgy érdekessége, hogy a Darkó-jelölt hallgató Szabó Magda a tanári szakdolgozatát doktori értekezésésként is megvédte. Rajta kívül senki nem doktorált művészeti témával ebben a tárgykörben.⁹ Ez a fotó 1940. május 4-én készült a doktori avatáskor a debreceni egyetem díszterme előtt. Szabó Magda egyedüli nőként a frissen doktorált fiatalemberek által közrefogva:

Fotó / Doktoravatás, 1940. május 4. (Szabó Magda a frissen avatott doktorok között)¹⁰

⁸ Vö. Szabó Magda: *A római szépségápolás*. Beke Zoltán könyv- és lapkiadóvállalata, Debrecen, 1940. <http://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/34/43/dd/1/dmek013065.pdf> (Letöltve: 2018. 07. 20.)

⁹ Vö. Tamusné Molnár Viktória: *Művészeti témájú bölcsész hallgatói dolgozatok a debreceni egyetemen 1914–1949*. <http://folyoiratok.ofi.hu/educatio/muveszeti-temaju-bolcsesz-hallgatoi-dolgozatok-a-debreceni-egyetemen-1914-1949> (Letöltve: 2018. 07. 20.)

¹⁰ Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, Kézirattár. <https://dea.lib.unideb>.

A tanárjelöltek a szakuk professzorától (a tanszékek jellemzően egy rendes egyetemi tanárból/professzorból álltak, illetve habilitált magántanárok oktattak),¹¹ kértek témajavaslatot, amiben rendszerint ki is merült együttműködésük. A szakdolgozat célja ugyanis elsősorban az önálló munkavégzés bizonyítására irányult: „mennyire képes a hallgató önálló kutatásra, irodalom-feltárássra, irodalom-feldolgozásra, a talált anyag rendszerezésére, csoportosítására és esetlegesen az értékelésére.” A tanítványok „nem zaklatták témaadóikat félkész munkáikkal”, mivel jogosan gondolhatta volna professzoruk, hogy az ilyen hallgató „[...] alkalmatlan a tanári és a kutatói pályára, mivel nem képes önállóan megbirkózni a választott témával.”¹² A tanári szakdolgozatot a szó mai értelmében nem kellett „megvédeni”, elég volt azt megírni és benyújtani, majd tudomásul venni az értékelését. A doktorálás során is inkább a szóbeli vizsgán volt a hangsúly, azon, hogy mit tud a jelölt a választott főtárgyból és a két melléktárgyból. A doktori értekezés benyújtása és kedvező elbírálása csupán előfeltétele volt annak, hogy a jelölt megjelenhessen a doktori szigorlaton.¹³

Szabó Magda idejében az egyetemen a Magyar Irodalomtörténeti Szeminárium professzora Pap Károly volt, a Magyar és Finnugor Nyelvészeti Tanszék professzora pedig Csűry Bálint.¹⁴ Pap Károly professzor 3 órás kollégiumokban félévekre osztotta a magyar irodalmat, a kezdetektől Arany János haláláig. Ennél tovább nem ment, ahogyan Mudrák József fogalmaz: „számára a magyar irodalomtörténet a XIX. század végével lezárult.” Szemináriumai mindig a főelőadásokat követték, de tartott még 2 órás mellékkollégiumokat speciális témákról, úgymint Csokonai, Kazinczy, Kölcsey, Petőfi és Madách, Tompa, és

hu/dea/handle/2437/83770 (Letöltve: 2018. 07. 18.)

¹¹ Vö. Mudrák József: *A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története. 1914–1944.* Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, BTK, 2007.

¹² Vö. Tamusné Molnár Viktória: *Művészeti témájú bölcsész hallgatói dolgozatok a debreceni egyetemen 1914–1949.*

¹³ Vö. Tamusné Molnár Viktória: *Művészeti témájú bölcsész hallgatói dolgozatok a debreceni egyetemen 1914–1949.*

¹⁴ Az 1914-ben meginduló egyetemen alapított tanszék neve: Magyar és Finnugor Nyelvészeti Tanszék. Az elnevezés érthető, hisz ennek az egy tanszéknek kellett felkészítenie a magyar szakos tanárjelölteket mind magyar, mind finnugor nyelvészetből. Erre a Magyar és Finnugor Nyelvészeti Tanszékre nevezték ki professzornak először Pápay Józsefet (1914–1931), majd 1932-ben Csűry Bálintot és 1941-ben Bárczi Gézát. A tanszék elnevezésével kapcsolatban meg kell említenünk, hogy a tanszék mellett működő szemináriumot az 1910-es évek végétől kezdve egészen 1948-ig „Magyar nyelvtudományi és összehasonlító finn-ugor s urál-altaji nyelvészeti szeminárium” néven jegyezték be az egyetem tanrendjeibe. A szeminárium igazgatója a mindenkori professzor, tehát Pápay József, Csűry Bálint és Bárczi Géza volt. Magyar Nyelvtudományi Tanszék, ld. <http://mnytud.arts.unideb.hu/centenarium/tortl.php> (Letöltve: 2018. 07. 18.)

a Toldi-trilógia.¹⁵ Pap Károly az egyetem alapításától majdnem három évtizeden át volt az irodalomtörténet professzora, gondosan megírt tanulmányaiban Beöthy Zsolt szellemi örökösének mutatkozott.¹⁶ Beöthy például fontosnak tartotta az életrajzi adatok felhasználását a tudományos munkában. A „magánéleti adalékok” előnyét abban látta, hogy azok felkelthetik a hallgatók érdeklődését, megindítva képzeletüket, kutatók számára pedig mindez – a kor viszonyaival együtt – megkerülhetetlen tényező az írói „fejlődés” vizsgálata során. Csak egy jellemző idézet Beöthy irodalomtörténetének előszavából, az őt méltató Pintér Jenő könyvéből:

A magyar irodalomtörténetírás örökérdemű úttörőjének, Toldy Ferencnek, kézikönyve óta divatba jött nálunk az életrajzi adatoknak az irodalomtörténetből való teljes kiszakítása. Véleményem szerint mind a tanítás, mind a tudomány szempontjából helytelenül. Míg a tanítás sikerét kétségkívül növelik a növendék képzeletét érdeklődését erősebben foglalkoztató magánéleti adalékok; másfelől bizonyos, hogy minden író fejlődésére egyenlő súllyal folynak be kora és magánviszonyai. Az esztétika kódexén kívül e kettős alapra van szüksége ítéletünk biztosságának és elfogulatlanságának. Petőfi költészetét ép oly kevésbé értheti meg az életíró lenéző bíráló, mint akár Kazinczyét.¹⁷

Szabó Magda bölcsészdoktori értekezésének első sorai nem állnak messze az efféle szemléletmódtól:

Első pillanatra talán különösnek látszik, hogy valaki azt a kérdést szegezze az auktorok méltóságteljes sorainak: milyen volt a szépségápolás Rómában, de a latin irodalom ismerete azt mutatja, hogy a költők és írók nem jártak mindig cothurnus-ban, s nemcsak fegyverről és vitézről éne-

¹⁵ Vö. Mudrák József: *A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának története*. 52.

¹⁶ Pap Károly (1872–1954), ld. még: Imre László: *Pap Károly (1872–1954)*, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. (A Debreceni Egyetem tudós professzorai 2.); Vincze Tamás: Adalékok Pap Károly tanári portréjához. In: *Gerundium: egyetemtörténeti közlemények*, Vol. 6 nr. 1-2 / 2015. http://gerundium.lib.unideb.hu/file/7/560e2ca81f7cf/szerzo/12Vincze_Tamas.pdf (Letöltve: 2018. 07. 20.)

¹⁷ Beöthy Zsolt: *A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése*. (1877) Hiv: Pintér Jenő *Magyar irodalomtörténete*. Tudományos rendszerezés. Hetedik kötet: A magyar irodalom a XIX. század utolsó harmadában. Budapest, 1934, 182. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/magyar-irodalomtortenet-pinter-jeno-5116/7-a-magyar-irodalom-a-xix-szazad-utolso-harmadaban-2239/a-kozerdeku-irodalom-2356/beothy-zsolt-23AC/> (Letöltve: 2018. 07. 20.)

keltek. Asszony volt Rómában, s ha asszony volt, szépségápolásnak is kellett lennie.¹⁸

A képzeletet foglalkoztató magánéleti adalékok filológiai mérlegelés után történő felhasználása *A csekei monológ* kapcsán is megfigyelhető. Szabó Magda minden bizonnyal hallgatta Pap Károly előadásait egyetemi évei alatt, professzorának Kölcsey Ferencről írott könyvét is ismerhette. Pap Károly professzor önálló kötetei közül azért említem egyedül Kölcsey monográfiáját (*Irodalomtörténeti vonatkozások Kölcsey leveleiben*. Debrecen, 1911), mert ennek bizonyítható jelentősége van *A csekei monológ* kapcsán. Azon túlmenően, hogy az ifjú Szabó Magdát az egyetem irodalomtörténésznek neveli, lelkes filozofnak (aki tehát érti és ismeri mind az ókori, mind a magyar klasszikusokat, tisztában van a filológia alapvető szabályaival, gyakorlatból ismeri a pozitívizmust és a szellemtudományokat, alkalmazza a magánéleti adalékok felhasználását a kutatásban), konkrétan megnevezhető egy forrás is (Kölcsey-levelezés), amelyből esszéje építkezik. A monológ „magánéleti adalékai”-nak forrása a (Pap Károly által is tanított, kutatott, és kiadott) Kölcsey-, illetve a Kazinczy-levelezés, amely így joggal tekinthető *A csekei monológ* egyik metatextusának. Az egyik leginkább felismerhető, Szabó Magda által felhasznált levél az, amelyet 1810-ben Szemere Pál írt Kazinczy Ferencnek, amelyben Berzsenyi Dániellel való első találkozásukról számol be.¹⁹ Berzsenyi és Kölcsey később elhíresült „kritika-vitájának” – amelynek „eredményeképpen” Berzsenyi felhagy a költészettel – személyeskedő mozzanatai leginkább ebből a levélből érthetőek meg. Kölcsey monológjának megalkotásában Szabó Magda tehát releváns, filológiaiailag ellenőrzött, a magánélet szférájából (a magánlevelezésből) származó életrajzi információkat használ fel annak érdekében, hogy eme két kiváló költő emberi drámáját megragadja, úgy működtetve alkotói (írói) képzelőerejét, hogy az ne mondhasson ellent „nevelésének”, klasszika-filológusi szocializációjának és elveinek. *A csekei monológ* kijelentései többnyire visszakereshetőek – némelyek viszont inkább csak megalapozott következtetések, mint például Kölcsey vallomása önmagáról, miszerint: „Sosem láttam meztelen nőt.”

¹⁸ Szabó Magda: *A római szépségápolás*. 1940. 3.

¹⁹ Szemere Pál Kazinczy Ferencnek. 1810. 04. 27. *Kazinczy Ferenc Levelezése VII*, 398–408. Közzé teszi Váczy János.

Szabó Magda és az irodalmi szerelem

„Ha van az írónak irodalmi szerelmi élete, az elemzéseiből kiderül.”

Az irodalomtörténeti ars poetica után Szabó Magda ezzel a személyes, sejtető megjegyzéssel vezeti fel *A csekei monológ* ismertetését. Mivel a fülszöveg ama kijelentéssel zárul, miszerint minden esszéjét szereti, de a kedvence mégis *A csekei monológ*, nem nehéz arra következtetünk, hogy a „tiszták tisztája”, vagyis Kölcsey Ferenc mindenképpen Szabó Magda „irodalmi szerelmi életének” kitüntetett alakja. De hogyan is derül ki mindez az elemzésből?

Roland Barthes *Az olvasásról* című előadásában az olvasás során jelentkező vágy *háromféle típusát különíti el*.²⁰ Az első, amikor az olvasó *fetisizálja a szöveget (örömételve a leírt szavakban)*. A második *metonimikus* élvezet, amely akkor lép működésbe, amikor az olvasó nem bírja abbahagyni az olvasást, és szinte felfalja (be akarva kebelezeni) a szöveget. A harmadik vágytípus nem jelentkezik minden olvasónál: ez az írás vágya, hogy mi magunk is írjunk. Nem feltétlenül olyat, mint az éppen olvasott szöveg, hanem egyszerűen csak írjunk valamit. Azzal, hogy Barthes bevezeti a vágy fogalmát a befogadás megértésébe, egyenesen vezet el *az olvasás erotikus* jellegének felismeréséhez. Míg az olvasás örömforrás, szociális, megragadható, addig a *gyönyör* aszociális, egyéni, szubjektív, nem átruházható, az irodalomelmélet nyelvén nem lehet róla beszélni, vagy ha igen, az túl van az irodalomtudományon.

Ha Szabó Magda intencióját az író irodalmi szerelmi életéről a barthes-i fogalmak segítségével kívánjuk megközelíteni, akkor *A csekei monológ*ot, amelyben az író egy történetileg ismert szituációt újraalkotva szólaltatja meg Kölcseyt, az aszociális gyönyört újraírásként megnyilvánuló, írói *performativitásként* ragadhatjuk meg. Az újraírás eme olvasás közben támadó harmadik típusú vággyal rokon: Szabó Magda irodalmi szerelmi élete nem csupán a kedvelés, tetszés szinonimája, hanem az alkotó újraírásé, a *monológ* segítségével történő belehelyezkedés aktusának jelölése. A tanulmányokat, esszéket tartalmazó kötet címadó írása, ahogyan azt a címe sejtetni engedi, a Csekén (ma Szatmárcseke) élt Kölcsey Ferenc monológja. A monológ igazi határátlépés: az író eszköze, műfaja, maga a szerelmi vallomás: a kedvencel való azonosulás.

A csekei monológ másik metatextusa Kölcsey Ferenc Berzsényi Dánielről írt emlékbeszéde.²¹ Az ehhez kapcsolódó szituáció a következő: 1836. november

²⁰ Vö. Roland Barthes: *Az olvasásról*. Ford. Babarczy Eszter. In: uő. *A szöveg öröme. Irodalomelméleti írások*. Budapest, Osiris Kiadó, 1996. 56–66.

²¹ Emlékbeszéd Berzsényi Dániel felett. *Olvastatott a M. T. Társaság V. közülésében szept. 11. 1836*. Kölcsey Ferenc Összes Művei, I. Szerk. Szauder József és Szauder Józsefné, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960. 723–733.

11-én, miközben Pesten, az Akadémián (az Akadémia V. közgyűlésén) Helmecki Mihály felolvassa a magyar tudósok előtt Kölcsey Ferenc emlékbeszédét a februárban elhunyt Berzsenyi Dániel felett, eközben Csekén, mindezzel egy időben, ehhez kapcsolódva, a négy fal között, Kölcsey Ferenc *magánbeszédet* mond (magával beszél, magában beszél, monológot folytat, monologizál) a februárban elhunyt Berzsenyi Dániel felett. Az egyes szám első személyű beszéd egy ponton különös fordulatot vesz: a beszélő megszólítja Berzsenyit, amivel a képzelt monológ egy képzelt *párbeszédbe* (dialógusba) vált át.

Bahtyin szerint a monológ sem más mint dialógus: a beszélő és a megszólított közötti személyi egybeesés esetében csupán a szerepek megkettőződéséről van szó.²² Amikor Kölcsey Berzsenyihez, Berzsenyivel beszél, az a szerepek megkettőződésének folytatásával lehetséges: hiszen Berzsenyi halott, nincs jelen, nem beszél – éppen ez a hallgatás, Berzsenyi hallgatása, illetve halála mint válasz indítja el, provokálja ki Kölcseyből végső soron a párbeszédbe váltó monológot is: „elnémultál, és én a némasággal nem tudok mit elkezdni”. És mivel a monológ írója Szabó Magda, ezért a szerepkettőzés ezen a síkon is megtörténik, ő maga Kölcsey némaságát szólaltatja meg.

A *monológ* kifejezés értelmezésére három nyilvánvaló lehetőség kínálkozik. 1. A mű címe már a *címében* tartalmazza műfaji kódját: a paratextualitás *műfaji paktuma* (Genette) az olvasóra bízta, hogy ezt a kódot, mint olvasási (használatba vételi) utasítást (vagy ajánlást) hogyan is használja előzetesen, és majd a szöveg olvasása után minek tekinti (a monológ mint modalitás, retorika, mint műfaj, mint egyszemélyes dráma, mint utolsó képzelt beszélgetés stb.). A cím és a szöveg viszonya mindenképpen dinamikus: a monológ dialógusba vált át és a monológ egyben dialógus is. A monológ reflektálttá teszi a metatextus műfajiságát: az emlékbeszéd az őszinte beszédre alkalmatlannak nyilvánítódik, amely miatt tényleges funkciója (emlékállítás) kétségbe vonódik: „Egyébként új műfajt alkottam: epitáfium és apológia. Epilógia. Apotáfium. Áfium.” – mondja Kölcsey, vagyis a monológ éppen törli, kiiktatja az ismert műfajiságot. 2. A monológ Szabó Magda regényeinek egyik jellemző regénytechnikai eljárása.²³ Vagyis a szöveg a Szabó Magda regények szövegvilága felé is nyitott –

²² Vö. Mihail Bahtyin: *A beszéd műfajai*. In: Kanyó Zoltán-Síklaki István (szerk.): *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1988. 261.

²³ „A Freskó 1958-ban jelent meg, és az ötvenes évek végének egyik legnagyobb könyvsikere lett. [...] új, az eddigi magyar realista regényhagyománytól eltérő formát talál: újra felfedezi a belső monológot, az immár félévszázados, de Magyarországon igen gyér hagyományú regénytechnikai eljárást. A Freskó megjelenésének idején ez a regénytechnika valóságos revelációnak hatott.” Vö. Erdődy Edit: *Realista hagyomány és belső monológ Szabó Magda műveiben*. In: *Salve scriptor! Tanulmányok, esszék Szabó Magdáról*.

architextusai (műfaji/beszédmódbeli stb. értelemben véve) első körben sokkal inkább ott találhatóak. 3. A kötet egésze kapcsán lehetséges jelentéstulajdonítások is érdekesek. A kötet írásai két fejezetbe szerveződnek: *Ave* (Isten hozott) és *Vale* (Isten veled). A szöveg ez utóbbiak, azaz a búcsúzó írások, nekrológok között található, amivel kötet- és fejezetzáró funkciót egyaránt betölt, mind befelé, a kötet belső szövegvilága, mind kifelé, a Kölcsey-szövegvilág számára is megnyitva a monológot, mintegy ezzel véve búcsút a „tiszták tisztájától”.

Szabó Magda Kölcseyt olvas

„megpróbáltam rekonstruálni, mi járhatott az eszében [Kölcseynek]
a halott Berzsenyi akadémiai búcsúztatása idején
– a szöveget ő írta, de más olvasta fel,
ő nem mozdult el akkor már Csekéről, ahol lakott”

Ki is olvassa Kölcseyt: az író vagy az irodalomtörténész Szabó Magda? Ki a megszólaló én, aki azt mondja a fülszövegben: „megpróbáltam rekonstruálni, mi járhatott az eszében Kölcseynek”? Minek is tekintsük *A csekei monológot*? Irodalomtörténeti esszének vagy inkább szépirodalmi műnek – amely történetesen egy monológ?

A szövegnek Szabó Magda korábbi esszéitől való eltérése még akkor is szembeötlő, ha az *esszé* műfajának határai igen csak tágasak, és a szöveg közvetlen mediális kontextusa, vagyis a tanulmányokat és esszéket tartalmazó kötet egésze is így definiálja. Kézenfekvőnek tűnne azt állítani, hogy az irodalomtörténész szerző – ahogyan ő mondja –, a szöveget feltáró nyomozómunkája során nem volt képes filológiai tekintetben is igazolni állítását, és ezért nem állíthatott fel a megszokottól (mondjuk a kánontól) eltérő tételt. Ehelyett inkább az író szerzőre bízta a munkát, aki megpróbálta a maga (jól bevált és a regényeiben nagy sikerrel használt) írói eszközével, vagyis a fiktív monológ alkalmazásával rekonstruálni azt, ami rekonstruálhatatlan, ami tudományosan illegitim, mert filológiailag igazolhatatlan volt. Vagyis az irodalomtörténész Szabó Magdát legyűrte volna az író Szabó Magda? Kölcsey olvasásából így születve meg kedvenc írása („esszéje”), amely tanulmány vagy értelmező elemzés helyett sokkal inkább azt mutatja, ahogyan Szabó Magda *Kölcseyt ír*?

Igen és nem. Szabó Magda filológusi nyomozómunkája során megtalálta az állításához szükséges információkat. Vagyis nem nagyon van olyan állítása

Griffes Grafikai Stúdió, 2002. http://dia.pool.pim.hu/xhtml/_szakirodalom/szabo_m_erdody_realista_hagyomany_es_belso_monolog_szabo_magda_muveiben.xhtml?_ga=1.215745169.780551192.1504604623 (Letöltve: 2018. 07. 20.)

ennek a szövegnek, amely filológiailag ne volna igazolható. Tehát írhatott volna tanulmányt a korszak legnagyobb formátumainak, Berzsenyi Dánielnek és Kölcsey Ferencnek a vitájáról, az ezt övező legendákról, az életre szóló haragról, Berzsenyi költői elhallgatásáról, halálba vivő betegségéről.²⁴ Mégsem ezt tette. Inkább megalkotott egy fiktív szituációt (mi járhatott Kölcsey fejében), a legkevésbé tudományos szövegalkotó eljárás és műfaj alkalmazásával, amire semmilyen irodalomtörténeti rekonstrukció nem vállalkozhat, ebben konstruálva meg a filológiailag egyébként igazolható állításokat.

Miért? Az egyik válasz írói. A szituáció emberi-írói drámai lehetőségeket rejt: két ragyogó elme összevész, amelynek hatására korának legnagyobb ódaköltője nem is ír több verset. Az emlékbeszéd elhangzásakor Kölcsey nincs jelen, nem ő olvassa fel az általa írt emlékbeszédet Berzsenyi felett. Valami nem stimmel, valami továbbra is el van hallgatva, azaz a halál sem hozza el a feloldozó megbékélést. Ahogyan a szituációt elemző irodalomtörténész fogalmaz: „A vallomás és a kiengesztelődés eseménye így retorikai teljesítménnyé válik, a valódi kiengesztelődést pedig Kölcsey a nemzeti emlékezetre bízta.”²⁵ Ahogy az író Szabó Magda fogalmaz (Kölcsey hangján, ironikus önreflexióval): „jó ízlésű ember nem vállalkozik ilyenre, aki egyszer ledöfött valakit, csak a bécsi operában áll oda a tetemhez elsíratni”. A másik válasz *filológiai*: felhasznált információinak jellege (mondjuk így), magántermészetű – hiszen leginkább a Kölcsey (és a Kazinczy)-levelezés nem nyilvánosságnak szánt szövegeiből származnak. A dilemma világos: mivel nyilvánosan nem lett elmondva (csak az ismert diskurzusok – az elmélet vagy a kegyeleti emlékbeszéd nyelvén), ezért továbbra sem mondható el az ismert diskurzusok nyelvén. Mindez ugyanakkor egy filológiailag igazolható (szövegszerű) dologból: azaz a levelezés információi alapján konstruálódik, megalkotva a teljes beszédet – amely a nyilvános emlékbeszédből és a nem nyilvános, nem hivatalos monológból áll össze. Közben minden tartalmi elem valóságos (filológiailag igaz), az egész mégis fiktív, akár így is lehetett volna. Ez a válasz arra a kérdésre is, hogy *mi* az az állítás, és *honnán* származik, amelyet – a filológus – nem tud igazolni – vagy ha tudja is, nem mondhatja el egy professzionális értelmezésben. Pontosan azt (vagy olyasmit), amit Kölcsey sem mondhat el nyilvánosan.

²⁴ Merényi Oszkár: *Berzsenyi Dániel (1776–1836) betegségei és halála*. Orvostörténeti Közlemények, 87–88, 1979, 243–248. Ponticulus Hungaricus, http://members.iif.hu/vi-sontay/ponticulus/rovatok/limes/merenyi_berzsenyi.html (Letöltve: 2018. 07. 19.)

²⁵ Z. Kovács Zoltán: Berzsenyi és Kölcsey: egy kapcsolat rövid története. *Kortárs Online*, 2013/10. <http://www.kortaronline.hu/archivum/2013/10/arch-berzsenyi-kolcsey.html> (Letöltve: 2018. 07. 19.)

A szituáció gyanakvásra (tehát hermeneutikai nyomozásra) készítő: Kölcsey nincs ott az Akadémián, nem olvassa fel emlékbeszédét nyilvánosan, ami elmondható, az Helmeczi Mihály hangján hangzik el tőle, tehát valami el van hallgatva, kihagyások vannak a szövegében, a valós motivációk, vagy azoknak egy része feltáratlan. („Ha elmondhatom a teljes igazságot a részletekkel együtt, talán még vállalom is” – mondja magában Kölcsey.)²⁶ A felolvasás nyilvános eseményével szinkronban elhangzó másik beszéd ezért a nyilvánosan kimondhatatlan, elhallgatott tényeket rendezzi egy alternatív narratívába: gondolatban, Kölcsey fejében.

Mindennek a tétje a *mítoszteremtés* (az utókornak) és *demitologizálás* (a bennfentes kevesek számára), amely szándék, talán meglepő módon, mindkét szereplőre kiterjed. Kölcsey nem csak a nyilvános Berzsenyi-narratívát, de a róla (Kölcseyről) alkotott elképzeléseket is dekonstruálja. A monológ aszimmetrikus párbeszéde mint epifátum és apológia ugyanakkor egy elmaradt dialógus lefolytatása, *vezeklés* is egyben.

A monológ alapvető szövegszervező eljárását a kettősségek, dichotómiák, oppozíciók (színe és visszája, fej és írás, elmondható és el nem mondható, itt és ott, írás és beszéd, kanonikus és nem kanonikus, paraszt és isten, tudós és zseni stb.) tematikus és retorikai alkalmazásai és azok összjátéka biztosítja. Mit tartalmaz ez a kettős, Berzsenyi és Kölcseyt egyaránt érintő demitologizálás? Ilyen például (és itt meg kell jegyezni, hogy miközben Szabó Magda egy írói vetélkedés dokumentálható mozzanatait ábrázolja plasztikusan, óhatatlanul támadhat bennünk az a benyomás, mintha mindez a legkevésbé sem volna egyedi és korszpecifikus): az *irigység és a káröröm*. Az írók valójában örültek Kölcsey kritikájának:

[...] titokban mindenki el volt ragadtatva [...] boldogok voltak [...] az író kaján olvasó, ha nem róla van szó; [...] akinek pénze van, birtoka van, szép családja van, közönsége van, hát mije legyen még? Legalább üssék meg. Az írók egy percig se hitték, hogy akkora tehetség vagy. [...] Hát honnan áradt belőled annyi csoda sor és gondolat, mikor olyan primitív vagy, hogy alig találtunk témát az asztalnál?

Ilyen a *költői mítoszrombolás* szándéka: „az én recenzióm óta egy bálványnyal kevesebb”; a nem titkolt személyes ellenérzések és *megvetés*: „Mit szerettem volna rajtad, önmagad cáfolatát?”; a *személyesítő demitologizálás* szán-

²⁶ Itt és a továbbiakban az idézet forrása: Szabó Magda: *A csekei monológ*. Digitális Irodalmi Akadémia, http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/SZABO/szabo00059_kv.html (Letöltve: 2018. 07. 20.) In: uő. *A csekei monológ*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1999.

déka (amely szerint Berzsenyi egy kolbászevő paraszt volt kinézetre és nem Pannon isten):

Látlak halottan, a ravatalon, körötted sírnak, magyar ruhában fekszel [...] nincs szemfedeled, hanem szalámival vagy letakarva, lábadtól a félig nyílt szemedig szalámival. Abszurd ez a látomás, gusztustalan és dekomponált, kétszáz év múlva egy újra felfedezett Schiller valamelyik rossz ízlésű epigonja talál majd ki ilyet a színpadon, egy szalámis halottat, a fején babérkoszorú. [...] Mikor találkoztunk, azt gondoltam, ha nem volna a konyhátokon a csülkös bableveshez hozzávaló, te megfőzted az étel kedvéért a babérkoszorúdat.

A *hivatal utálata*: „Elborzaszt, mennyire nem szeretem az írókat. [...] Milyen szerencsétlen hivatás, költőnek lenni!”; a *férfiasság hiánya*: „Én sose láttam nőt egészen meztelenül, nem is törekedtem erre [...] lenéztem mindig a jellegzetes kollégiumi durvaságot”; az *elmélet* (irodalomelmélet) és a *praxis*, a *poéta és a versificator* különbsége: „Én hivatásos esztéta vagyok, te zseni, túl tételen, elméleten, elveken, mit ártottad magad a halandók mesterségébe. [...] Aki akkora költő, mint te vagy, az érezheti az irodalomelméletet fűrészpornak, és unhatja a vitákat is.” A *generációs szempont* megjelenítése: „mindenki elpusztul, aki fél a fiataloktól” [14 év van közöttük]. És mindez együtt:

Most már ott vagy az örökkévalók között, szép sávossal abrosszal asztalt terítettél, kolbásszal kínálsz a többi üdvözlőt, és most már tudod, hogy csak a te életed volt igazán élet, mert két szemed volt, számtalan dajnádat megöleltél, jókedvedben átugrottad az asztalt, szép voltál, férfias, erős, szerettek, volt családod, és furcsa módon, holott utáltál minden elméletet, éppúgy az irodalomba pusztultál bele te is, ahogy én fogok.

Mindez a szóba jöhető diskurzusok – az elmélet vagy a kegyeleti emlékbeszéd – nyelvén aligha mondható el így. Ha viszont nem így van elmondva, akkor pedig aligha hihető – ezért továbbra sem mondható el az ismert diskurzusok nyelvén. Mindezt az teszi lehetővé, hogy Kölcsey sohasem mondja el az emlékbeszédet: az első pillanattól fogva *mindig valaki más* beszél helyette. Mindig más-más hangon, más-más értelmezői (fel)olvasásban (mindig más-más tolmácsolásban) hangzanak el az általa leírt szavak. Előbb Helmeczi Mihály hangján, vagy Szabó Magda szövegeként Kölcsey hangján a mindenkori befogadó szeme/füle előtt. Mindez arra is rámutat, hogy nincs mit felidézni, nincs olyan referencia, amelyhez igazodni lehetne – a beszélő nem mondja el a beszédet, ezzel ab ovo csakis az értelmezői előadást téve lehetségessé. Ugyanakkor az

is nyilvánvalóvá válik, hogy egyszerre minden nem mondható el, mert nincs egyetlen és egységes történet: *elmondások, történetek* vannak, mind egyszerre, egyazon pillanatban, egyenlő érvénnyel – temporálisan végtelenítődve. Azzal, hogy a szerző nem olvassa fel a szövegét (amely egy ünnepi beszéd) – olyan nyilvánvaló *distanciát* teremt, amely kikerülhetetlenné teszi a leírt szavak és az el nem mondott szavak közt támadó csöndbe való behatolást. A ki nem mondott, csak elgondolható meghallását. A filológus észleli a különféle nyilvánossági regiszterek közötti ellentmondásokat, ennek feloldhatatlan dilemmáját, az író pedig meglátja ebben az emberi drámát (és a saját írói tapasztalataival való hasonlóságokat is akár).

A monológ nem kanonikus irodalomtörténeti műfaj. Kölcsey monológja nem rekonstruált beszéd, hanem fikció. Fogalmunk sincs, mi járhatott Kölcsey fejében a Berzsenyi-émlékbeszéd elmondásakor. Kérdéses, hogy az esszé igen tág határai közé befér-e még *A csekei monológ*? Szabó Magda szerint igen: ide helyezi, irodalomtörténeti tanulmányai és esszéi közé, ráadásul kitüntetett szerepbe. Leginkább talán morális tanulságai miatt: „Szegény bűnösök vagyunk valamennyien – mondja az író Szabó Magda –, de a legkeservesebben akkor vétünk, mikor jót akarunk, sterilen jót, az igazságtalanságig, a pusztító tévedésig vezető csak valóban jót.”

FÜGGELÉK

[Fülszöveg]²⁷

Az író másképpen olvas, mint az olvasó, mert tudja, hogyan jött létre a mű, nemcsak a szöveg színét érti meg, a visszaját is, hiszen ő maga is alkotó.

Egész életemben a könyv volt betegség idején az orvosság, irodalompolitikai hajótörésben mentőcsolnak, a béke ritka óráiban gyönyörűség. Minden érdekelt, ami betű, egy-egy mű belső üzenetének feltárása is, a nyomozómunka, amelyet a szerző megkérdezése nélkül pusztán az elébe került szöveg értelmezésével végez. Az Egyetem irodalomtörténésznek nevelt, jövődöbéli esztéták vagy szövegkutatók között képzelte el a helyemet, s tulajdonképpen csak későbbi írásaim arányában tévedett, mert e mostani könyvem a negyedik esszékötetem, s a valaha tanult szabályokat sem sértettem meg: csak úgy állítottam fel a megszokottól eltérő tételt, ha filológiai tekintetben is tudtam igazolni. Első esszékötetem fogadtatása eldöntötte, érdekli az olvasót a hajdani vers

²⁷ Szabó Magda: *A csekei monológ*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1999. Ennek hosszabb szövegváltozata, amelyet szintén használtam: https://bookline.hu/product/home.action?v=_&id=27743&type=22 (Letöltve: 2018. 07. 18.)

vagy alkotó friss elemzése; azt is, vizsgáljam különös gonddal a sztereotíppá mitizált iskolai anyagot, hátha más írói arckép fordul korunk felé, mint amikor Jókai fantazmagóriának gyanított látomásai még nem tudták cáfolni a támadóit, pedig a műanyag és az úrutazás, sőt Habsburg Ottó nemzetünk iránt számtalanszor igazolt szimpátiája éppúgy ott van a Jövő század regényében, ahogy a soha figyelemre nem méltatott kisregényekben a diadalmas nőmozgalom. A második esszékötet útja nyílegyenesen vitt el a Vörösmarty-monográfiáig, *A lepke logikájá-ig*, s talán a negyediket, *A csekei monológ*-ot se volt felesleges megírnom, mert az első világháború irodalmunkon belüli értékelésével szomorú adósságban vagyunk, nem árt újra kézbe venni, mit írtak a kortárs írók 1914-ről.

Ha van az írónak irodalmi szerelmi élete, az elemzéseiből kiderül. Kölcsey, a tiszták tisztája, a mester, valamikor úgy értékelte kollegáját, Berzsenyi Dánielt, hogy tiszta búza helyett sok az ocsú lírai szemléletében. Berzsenyit, mint egy rosszul elhelyezett karateütés, teljes inaktivitásba dermedtette az ellenségesnek ítélt hang, amely csak közös szerelmük, a magyar líra hangvétele érdekében volt elutasító, sajnos, nem várt eredménnyel: írótársa mint költő, befejezte pályáját. Mire Berzsenyi halott, Kölcsey már tudja, hogy tévedett mint esztéta, mint kortárs. Megpróbáltam rekonstruálni, mi járhatott az eszében a halott Berzsenyi akadémiai búcsúztatása idején - a szöveget ő írta, de más olvasta fel, ő nem mozdult el akkor már Csekéről, ahol lakott.

Minden esszémet szeretem, de a kedvencem *A csekei monológ*. Szegény bűnösök vagyunk valamennyien, de a legkeservebben akkor vétünk, mikor jót akarunk, sterilen jót, az igazságtalanságig, a pusztító tévedésig vezető valóban csak jót.